

Vzdelávania v odbore knižničné a informačné štúdiá (LIS) v Európe^{1,2}

Dušan Katuščák

dusan.katuscak@fhv.uniza.sk

Prehľadová štúdia sa opiera o najnovšie výskumy vo vzdelávaní a výskume v odbore LIS. Na základe syntetických informačných zdrojov (Ángel Borego, IFLA Guide) opisuje počty a zaradenie LIS v školách v európskych krajinách, uvádza prehľady obsahu magisterského štúdia a hodnotenie spolupráce medzi inštitúciami vo vzdelávaní v odbore LIS. Odporúča pre slovenský systém vzdelávania britskú sadu 10 učebníc pre odbor LIS. Na základe bibliometrickej štúdie španielskych autorov (Ardanuy, Urbano) z roku 2015 uvádza prehľad o výskume a prioritách výskumu v LIS. Ďalej informuje o hnutí iSchools, o základných kompetenciách špecialistu LIS. Analyzuje otázky profesie a zamestnanosti absolventov LIS a formuluje výzvy pre slovenskú komunitu a profesijné združenia LIS. Navrhuje princípy tvorby inovovaného programu LIS a využitie poznatkov z výskumu pri návrhu inovovaného programu, ako aj kritériá hodnotenia kvality vzdelávania v odbore v oblastiach: zamestnanosť, obsah a forma vzdelávania, komunikácia a marketing.

Stav vzdelávania

Vynikajúci a aktuálny syntetický popis a výsledky vlastného informačného prieskumu, ako aj globálny obraz stavu, problémov a trendov v európskom vzdelávaní v odbore LIS podáva Borego (2015). Vychádza aj z údajov World Guide to Library, Archive and Information Science Education. 3rd ed. IFLA, 2007.

Počty a zaradenie LIS v školách

Pre situáciu vo vzdelávaní v odbore LIS v 28 členských krajinách Európskej únie je charakteristická *jazyková rozmanitosť* a *fragmentácia* vzdelávania na rozličných školách, fakultách a katedrách.

Podľa IFLA Guide z roku 2007 bolo v Európe 283 vzdelávacích centier v 26 krajinách. Presnejšie údaje sa nám nepodarilo zistiť, nakoľko organizácia EUCLID, ktorá sa zaoberá knihovníckym vzdelávaním v Európe v čase konania auditu v roku 2014 nemala aktuálny zoznam a adresár vzdelávacích centier LIS. Po odpočítaní inštitúcií, ktoré zanikli, zlúčili sa alebo stratili akreditáciu je v Európe asi 223 inštitúcií poskytujúcich vzdelávanie v odbore LIS.

Väčšina vzdelávacích inštitúcií (70) LIS pôsobí v rámci odboru *Humanitné vedy* (Humanities), čo je 31,8 %. Borego však upozorňuje na fakt, že zo 70 kateder až 49 je na filozofických fakultách, fakultách jazykov alebo príprava prebieha v rámci disciplín „kultúneho dedičstva“ (napr. Taliansko).

Náš študijný program LIS by mohol vo väčšej miere čerpať z toho, že sa nachádza na univerzite s technickými fakultami a rozvinúť vo väčšej miere kooperáciu s odborními komunikácia, počítače, riadenie. Borego uvádza európske príklady takejto symbiózy.

Osobitne sa Borego venuje samostatným inštitúciám LIS Knižnice a informácie (Library & Information), ktorých je 62 teda 28,2 % a uvádza príklady z Belgicka, Fínska, Nemecka, Talianska.

Typ vzdelávacej inštitúcie na ktorej je LIS	Počet	Percentá
Komunikácia (Communication)	34	15.5
Počítače (Computing)	20	9.1
Vzdelávanie (Education)	3	1.4
Humanitné vedy (Humanities)	70	31.8
Knižnice a informácie (Library & Information)	62	28.2
Riadenie a politiky (Management & Policy)	6	2.7

TABUĽKA 1 ZARADENIE ŠTÚDIA LIS

¹ Pokračovanie prehľadovej štúdie: Katuščák, Dušan. 2016. ITRlib, 3/2016, č. 3, s. 5-16

² Podľa: **Borrego, Ángel** [Universitat de Barcelona]. 2015. LIS education in Europe: an overview. [Presentation]. Barcelona : Universitat de Barcelona, 4. – 5. júna 2015. (Dostupné: III International Seminar on Library and Information Science Education and Research (LIS-ER))

Krajina	Populácia (v miliónoch)	Inštitúcie LIS vzdelávania	Inštitúcie poskytujúce nižšie (undergraduate) LIS vzdelávanie	Inštitúcie poskytujúce vyššie (postgraduate) LIS vzdelávanie
Austria	8.4	3	2	3
Belgium	11.1	11	9	4
Bulgaria	7.3	2	2	2
Croatia	4.3	3	3	3
Czech Republic	10.5	7	7	5
Denmark	5.6	1	1	1
Estonia	1.3	2	1	2
Finland	5.4	4	4	3
France	65.3	31	28	25
Germany	80.3	17	16	14
Greece	11.1	3	3	0
Hungary	9.9	10	10	5
Ireland	4.6	1	1	1
Italy	59.4	58	53	22
Latvia	2.0	1	1	1
Lithuania	3.0	1	1	1
Malta	0.4	1	1	0
Netherlands	16.7	6	6	1
Poland	38.5	12	12	8
Portugal	10.5	4	4	3
Romania	20.0	3	2	2
Slovakia	5.4	3	3	2
Slovenia	2.1	1	1	1
Spain	46.8	15	12	13
Sweden	9.5	7	4	6
United Kingdom	63.5	15	9	15
Spolu:	≈ 500 miliónov	223	196	144

TABUĽKA 2 POČTY INŠTITÚCIÍ LIS V EURÓPE

Borego osobitne uvádza prehľad *postgraduálneho* (magisterského) vzdelávania s príkladmi z niektorých európskych krajín.

Obsah postgraduálneho (magisterského) vzdelávania

1. Manažment knižníc a informácií; Manažment znalostí (*Library & Information Management; Knowledge Management*)
2. Archívna veda, archívne štúdiá, administrácia archívov, manažment záznamov (*Archival Science; Archival Studies; Archive Administration; Records management*)

3. Informácie a komunikácia (*Information and Communication*)
4. Digitalizácia, digitálne knižnice, digitálne informácie (*Digital curation; Digital libraries; Información digital*)
5. Obchodné informačné služby, obchodné spravodajstvo, informačné systémy a riadenie firmy (*Business Information Services; Business Intelligence; Systèmes d'Information & Management de l'Entreprise*)
6. Pokročilá informačná analýza, analýza dát, štatistika a datamining (*Advanced Analytics; Data analytics; Estatística e Gestão da Informação; Stéatistics and Data Mining*).

Spolupráca medzi inštitúciami vo vzdelávaní

Borego upozorňuje na zaujímavý a nasledovniahodný jav rozvíjajúcej sa spolupráce vo vzdelávaní LIS na národnej a medzinárodnej úrovni. Podstata tohto javu je v tom, že program LIS na základe osobitných dohôd zabezpečujú dve alebo viac škôl z rôznych krajín alebo školy v jednej krajine.

V prezentácii Borego v akceptovateľných záveroch konštatuje, že:

1. neexistuje spoločný európsky prístup vo vzdelávaní LIS a že ide o rozličnú orientáciu vzdelávania v každej krajine;
2. existujú len veľmi malé skúsenosti s medzinárodnou a často aj domácou spolupracou pri realizácii partnerského vzdelávania;
3. väčšina nižších stupňov vzdelávania knihovníctva sa kombinuje so všeobecným kultúrnym základom s vyučovaním technológií, jazykov a praktickou prípravou;
4. niektoré stupne nižšieho vzdelávania sa viac orientujú na riadenie obchodných informácií;
5. nie sú jasné rozdiely medzi nižšími a vyššími stupňami vzdelávania, ktoré majú podobné alebo rovnaké názvy a chýba definovanie špecifických cieľových skupín;
6. popri postgraduálnych stupňoch vzdelávania v knihovníctve a archívnictve sa väčšina programov točí okolo digitalizácie, obchodných informačných služieb a analýzy dát.

Učebnica pre študentov odboru LIS

Praktickú inšpiráciu týkajúcu sa obsahu vzdelávania v odbore LIS obsahuje súbor desiatich učebníc (*Veľká Británia, august 2015, 450,00 £, 10 book set 9781783300884*)³. Domnievam sa, že podobnú sadu učebníc by sme mali mať aj na Slovensku. Takýto systém dokumentov by vymedzil hranice a predmet nášho odboru knižničné a informačné štúdiá/veda vo vzťahu k iným vedám a oblastiam vzdelávania.

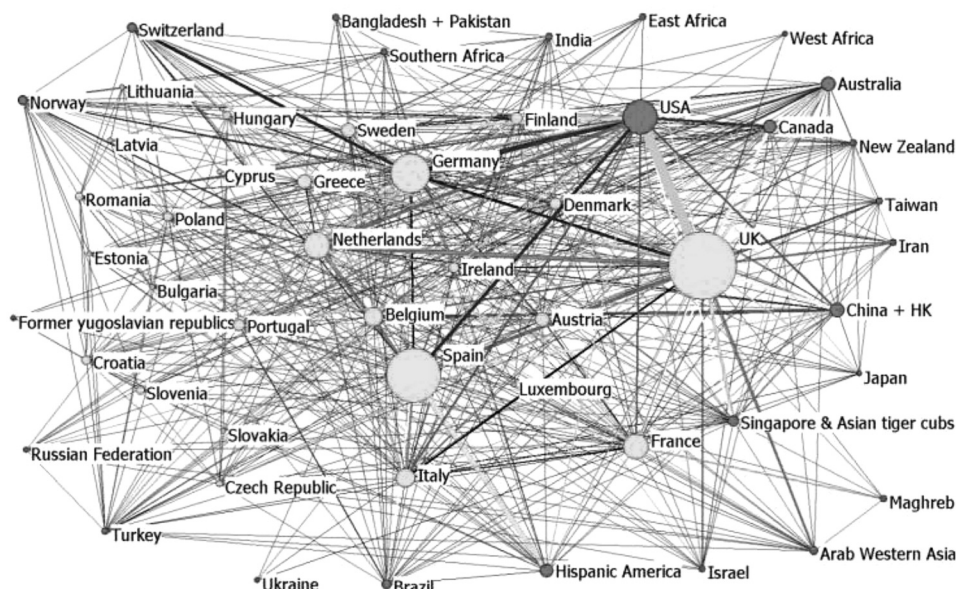
Spolu majú všetky učebnice okolo 4 000 strán. To je vlastne obsah vzdelávania, ktorý by mali absolventi zvládnuť do rôznej hĺbky. Jednotlivé učebnice LIS sú *obsahovo* zamerané takto:

1. úvod do informačnej vedy
2. výskumné metódy v informáciách
3. využívanie digitálnych knižníc
4. popis informačných zdrojov
5. úvod do informačného správanie
6. úvod do moderného informačného prieskumu
7. základy riadenia pre informačných profesionálov
8. základy budovania a spravovania zbierok
9. referenčné a informačné služby
10. informačná spoločnosť

Prehľad o výskume LIS v EÚ (1990/2010 – 2014)

Situáciu vo výskume LIS popísali španielski autori (Jordi Ardanuy a Cristóbal Urbano, 2015). Ich bibliometrický prieskum sa sústredil na 28 krajín EÚ. Autori spracovali 29.337 bibliografických záznamov (8732 z nich sú z krajín EÚ), zo 151 titulov (väčšinou časopisov, ale aj niektorých konferenčných materiálov) indexovaných v databáze *Scopus* medzi rokmi 2010 – 2014 v kategórii LIS. Spracovali tiež 15 základných titulov a analýzu trendu 1990 – 2014. V analýze za roky 2010 – 2014 vylúčili tituly, ktoré sa nachádzali aj v iných tematických kategóriách *Scopus* a ktorých profil je veľmi vzdialený od 210 titulov indexovaných v kategórii LIS. Výnimku tvorili časopisy o archívnictve a správe dokumentov. Do analýzy boli zahrnuté aj španielske materiály z konferencií o dokumentácii (1984 – 2013) z hľadiska kooperácie. Nasledujúce obrázky z ich práce ilustrujú stav a trendy výskumu LIS v Európe.

³ Bawden, David. 2015. Facet LIS Textbook Collection. Multiple copy pack. London : Facet Publishing, 2015. – 3958 s. – ISBN13 (EAN): 9781783300884. Dostupné: <http://www.enbook.cz/facet-lis-textbook-collection.html>

OBRÁZOK 1 MAPA VÝSKUMU V EURÓPE (JORDI ARDANUY A CRISTÓBAL URBANO, 2015)

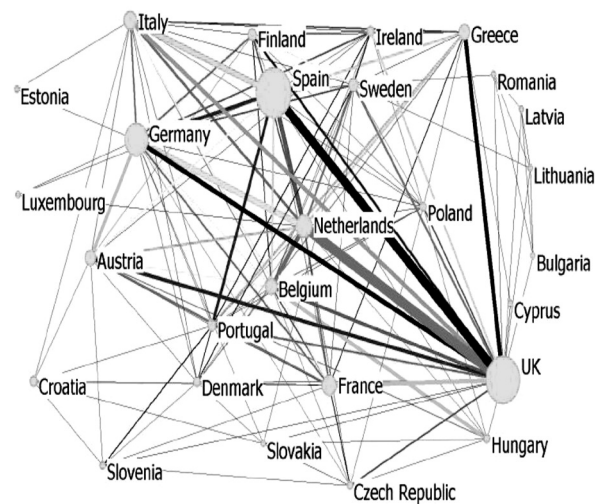
OBRÁZOK 2 POJMOVÁ MAPA PREDMETU VÝSKUMU V LIS V EURÓPE (JORDI ARDANUY A CRISTÓBAL URBANO, 2015)

Poradie priorít a výskumných tém LIS v Európe (Podľa Jordi Ardanuy a Cristóbal Urbano, 2015)

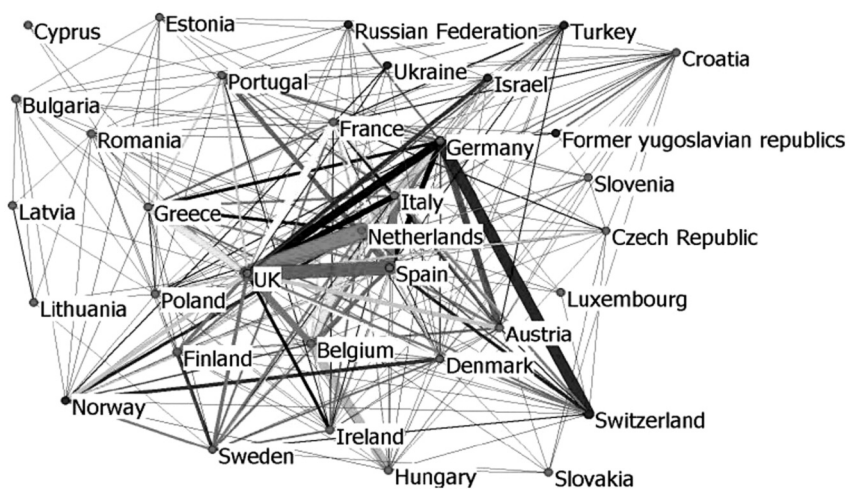
1. Informačné systémy
2. Výskum
3. Bibliometria
4. Informačný prieskum
5. Knižnice
6. Manažment znalostí
7. Internet

8. Open access
9. Informačný manažment
10. Citačná analýza
11. Akademické knižnice
12. Metadáta
13. Informačné technológie
14. Hodnotenie
15. Sémantika
16. Ontológie
17. Sociálne médiá
18. E-government

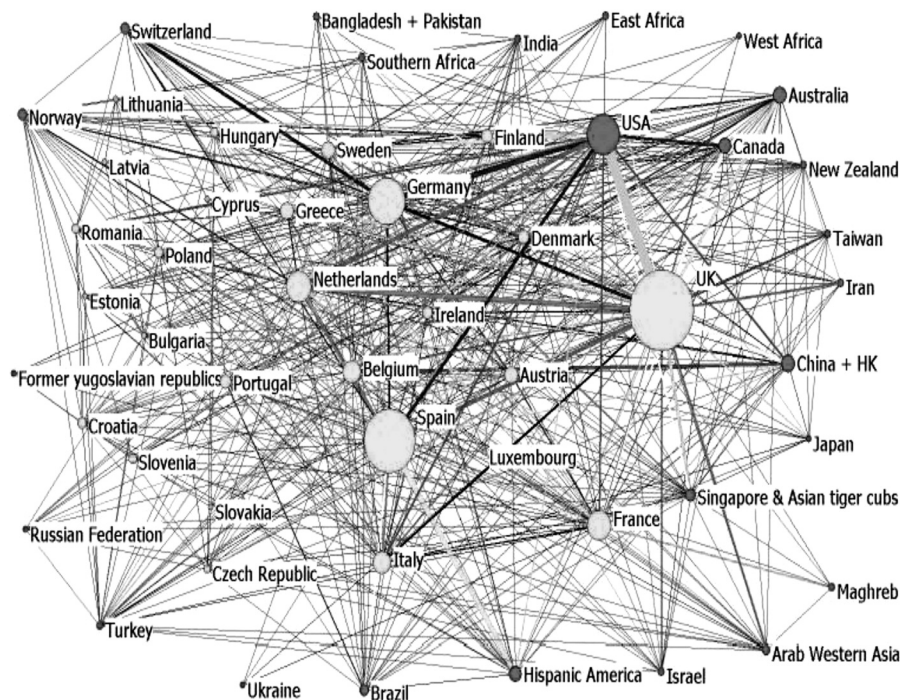
TABUĽKA 3 PRIORITY VÝSKUMNÝCH TÉM V LIS

OBRÁZOK 3 MAPA VZŤAHU SPOLUPRÁCE VO VÝSKUME MEDZI KRAJINAMI EURÓPY (JORDI ARDANUY A CRISTÓBAL URBANO, 2015)

OBRÁZOK 4 SIEŤ SPOLUPRÁCE VO VÝSKUME MEDZI KRAJINAMI EU A MIMO EU V ODBORE LIS (JORDI ARDANUY A CRISTÓBAL URBANO, 2015)

OBRÁZOK 5 GLOBÁLNA SIEŤ SPOLUPRÁCE SPOLUAUTOROV 2020 – 2014 (JORDI ARDANUY A CRISTÓBAL URBANO, 2015)

iSchools: Inovácia vzdelávania v odbore informácií

O organizácii iSchools

Organizácia *iSchools* (<http://ischools.org/>) bola založená v roku 2005 skupinou informačných škôl a venuje sa presadzovaniu informačnej oblasti v 21. storočí (zoznam *iSchools* pozri: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_I-Schools). Tieto školy, najmä vysoké školy a katedry boli novovytvorené, alebo sa vyvíjajú z programov predtým zameraných na určité smery informačného vzdelávania, ako sú napr. informačné technológie, knihovníctvo, informatika a informačnej vedy. Zatiaľ čo každá jednotlivá iŠkola (iSchool) zdôrazňuje svoje vlastné silné priority a špecializácie, všetky spoločne zdieľajú základný záujem o vzťah medzi ľuďmi, informáciami a technológiami. Organizáciu *iSchools* riadi *iCaucus* (Senátorský klub iŠkôl). Voči hnutiu *iSchools* zatiaľ nemáme názor.

Vízia iSchools

Senátorský klub iSchool sa usiluje o maximálne zviditeľnenie a vplyv svojich členských škôl a ich interdisciplinárnych prístupov na využitie sily informácií a technológií a maximalizáciu potenciálu ľudí. Komunita *iSchools* si predstavuje budúcnosť, v ktorej sa *Hnutie iSchool* rozšíri po celom svete, a informačná oblasť bude široko uznávaná pri vytváraní inovatívnych systémov a navrhovaní informačných riešení, ktoré prospievajú jednotlivcom, organizácii a spoločnosti. Absolventi *iSchool* budú pôsobiť ako zamestnanci a lídri usmerňujúci organizácie všetkých veľkostí a druhov; oblasti výskumu a ich zistenia budú priťahovať silnú podporu a budú mať vážny vplyv na spoločnosť a na formuláciu politiky od miestnej až po medzinárodnú úroveň.

Ciele iSchools

1. **Viesť a podporovať informačnú oblasť.** Členské školy sú odhodlané vyvíjať kolektívne úsilie, ktoré budú formovať informačné oblasti, svoje ciele a hodnoty a zvyšovať viditeľnosť sektora informácií.
2. **Poskytovať účinné odpovede cez strategický výskum a akademické príležitosti.** Členské školy pracujú spoločne na posilnení akademickej iniciatívy a využívajú finančné prostriedky na riešenie výskumných úloh v sektore informácií.
3. **Poskytovať podporu riešenie spoločných problémov.** Členské školy si navzájom poskytujú podporu a formujú kolektívnu identitu, pomáhajú zamestnancom školy reagovať na miestne problémy a presadzujú informačné oblasti.
4. **Poskytovať kompetentný pohľad na záležitosti týkajúce sa verejných politík,** lebo ovplyvňujú zhromažďovanie, organizáciu, šírenie, používanie a uchovávanie informácií.

Prístup v iSchools

iSchools podporujú interdisciplinárny prístup k pochopeniu príležitosti a výzvy manažmentu informácií, pričom kľúčovým pojmom je *univerzálny prístup a používateľsky orientované informačné služby*. V oblasti záujmu sú znepokojujúce otázky navrhovania a uchovávaní v celom informačnom priestore, z digitálnych a virtuálnych priestorov, ako sú on-line komunity, sociálne siete, World Wide Web a fyzických priestorov a databáz, ako sú knižnice, múzeá, zbierky a ďalšie úložiská.

Študijné programy na iSchools poskytujú ponuky vzdelávania v oblastiach, ako sú: **informačná architektúra, projektovanie, informačná politika a ekonómia; riadenie znalostí, používateľské projektovanie a použiteľnosť, ochrana a konzervovanie; knihovníctvo a administrácia knižníc; sociológia informácií; a interakcia človek – počítač a počítačová veda.**

[*Information architecture, design, policy, and economics; knowledge management, user experience design, and usability; preservation and conservation; librarianship and library administration; the sociology of information; and human-computer interaction and computer science*].

iSchools každoročne organizuje iConference. (Dostupné: <http://ischools.org/the-iconeference/about-the-iconeference/>)

Osobnostné predpoklady pre štúdium LIS

Základné dôležité osobnostné črty a zručnosti, ktoré sú dôležité pre študentov LIS:

- Láska ku znalostiam a učeniu
- Chuť pracovať s ľuďmi
- Láska ku knihám
- Široké celkové vedomosti o živote a svete
- Silné organizačné schopnosti
- Dobrá práca s číslami
- Priateľskosť
- Etika
- Sympatickosť
- Základné predpoklady (afinita) pre prácu s veľkými objemami informácií
- Počítačové zručnosti

Základné kompetencie špecialistu LIS

Schopnosť používania technológií a internetových metód založených na zlepšovaní technologického prístupu k informáciám a využívania technológií na posilnenie prístupu k informáciám.

- Celkovo dobrá znalosť archivácie a poskytovania informácií, ako aj udržiavanie databáz a referenčných informácií.
- Schopnosť vyhodnocovať zdroje a nájsť najlepšie zdroje pre riešenie rôznych otázok alebo problémov.
- Schopnosť rýchlo a profesionálne prezeráť databázy, internetové zdroje a katalógy a nájsť potrebné informácie.
- Schopnosť dobre komunikovať s pracovníkmi knižnice, rovnako ako aj so všetkými používateľmi a návštevníkmi.
- Hlboké znalosti kníh. Dobrí knihovníci zvyčajne čítajú rôzne žánre a typy kníh, aby mohli pomôcť a aby vedeli poradiť dobré knihy pre rôzne skupiny používateľov s rôznymi záujmami.
- Schopnosť podporovať čítanie.
- Schopnosť prezentovať informácie jasne a zaujímavým spôsobom.
- Mať rétorické zručnosti a vedieť verejne vystúpiť.
- Silná úroveň zručností v poskytovaní služieb klientom/používateľom.
- Schopnosť prispôbiť sa novým nástrojom, systémom a situáciám – knižnica a informačné technológie sa neustále vyvíjajú a menia a knihovníci musia byť schopní vyvíjať sa spolu s nimi.
- Celkovo dobrá znalosť pop kultúry a aktuálnych udalostí nemusí byť nevyhnutne potrebná, ale môže pomôcť a uľahčiť komunikáciu a porozumenie potrieb používateľov.
- Tímový hráč.
- Schopnosť pomôcť prekonať problémy tím, že sa zameria na ich riešenie.
- Organizačné schopnosti, ktoré sa rozširujú prostredníctvom sústavného ďalšieho úsilia.
- Musí udržať solídne celkové porozumenie k rôznym otázkam, ktoré stoja pred knižnicami všetkých kategórií.

V záujme čo najtesnejšieho spojenia akademického vzdelávania v LIS s praxou informačných inštitúcií považujeme za vhodné, aby sa na Slovensku primeranou výskumnou metódou získali informácie a poznatky o očakávaníach informačných inštitúcií, zamestnávateľov a používateľov. Slovom, treba zistiť, čo informačné inštitúcie, ich manažéri, praktici, metodici, výskumníci a pod. očakávajú od vzdelávacích inštitúcií LIS, aby tieto mohli zahrnúť do obsahu vzdelávania.

Profesia a zamestnanosť

Dotkneme sa teraz zamestnávania absolventov odboru LIS – niektorých výziev a nevyhnutnosti legislatívnych zmien⁴.

Najmasovejší typ informačnej inštitúcie s najväčším počtom a potrebou informačných profesionálov predstavujú knižnice. Knižnice predstavujú najväčší podsystem kultúry pôsobiaci nielen v rezorte ministerstva kultúry, ale aj v iných rezortoch a oblastiach – školstvo, zdravotníctvo a pod.

		Počet knižníc					
		2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vedecké		9	9	9	9	9	9
Verejné	regionálne knižnice s krajskou pôsobnosťou	8	8	8	8	8	8
	regionálne knižnice	29	29	29	29	29	29
	mestské knižnice	107	106	105	105	105	105
	obecné knižnice	1 972	1 918	1 848	1 773	1 749	1 647
Akademické		31	38	39	40	40	40
Školské		2 722	2 323	1 859	1 945	1 812	1 759
Spolu:		4 878	4 431	3 897	3 909	3 752	3 597

TABUĽKA 4 TABUĽKA 1 PREHLAD POČTU KNIŽNÍC V ROKOCH 2008 – 2013⁵

Národná sústava povolání. Dokumentarista. Informačný špecialista

Profesia absolventa LIS je rámcovo popísaná v našej národnej sústave povolání⁶. V nej sú podrobnejšie popísané aj štandardné požadované kompetencie.

Zamestnanosť vo verejných knižniciach na Slovensku

Knižničná štatistika za rok 2013 napríklad uvádza, že vo *verejných knižniciach* pracovalo 1395 zamestnancov, z ktorých len 97 boli zamestnanci s odborným vysokoškolským vzdelaním a 531 s odborným stredoškolským vzdelaním.

V roku 2014 bolo vo verejných knižniciach zamestnaných 1 363 zamestnancov. Z toho 113 zamestnancov malo vysokoškolské knihovnícke vzdelanie a 505 zamestnancov so stredoškolským knihovníckym vzdelaním.

V roku 2014 sa pohybovala priemerná mzda vo *verejných knižniciach* na úrovni 646,96 EUR (7 763 EUR ročne)

Zamestnanosť vo vedeckých knižniciach na Slovensku

Vo *vedeckých knižniciach* pracovalo v roku 2013 spolu 929 zamestnancov, z toho len 159 s vysokoškolským a 120 so stredoškolským odborným vzdelaním.

⁴ V roku 2014 v rámci štatistického zisťovania bolo oslovených 2 393 knižníc, z ktorých bolo 2 054 *verejných*, 9 vedeckých a 330 špeciálnych knižníc. Z celkového počtu knižníc bolo v roku 2014 *fungujúcich* 2024 (1726 verejných, 9 vedeckých, 289 špeciálnych), 33 *knižníc bolo zrušených* (23 verejných a 10 špeciálnych), 346 *knižníc stagnovalo* (311 verejných a 35 špeciálnych), 3 verejné knižnice boli vyradené, pretože prešli do siete školských knižníc, 2 špeciálne knižnice boli vyradené po dohode s OMGK SKD, 2 špeciálne knižnice boli zlúčené (pre dlhodobú stagnáciu boli vyradené 2 špeciálne knižnice a 13 verejných).

⁵ **Informácia o stave realizácie Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008 – 2013.** Číslo materiálu: UV-24996/2014. Rezort: MK SR. Rezortné číslo: MK-921/2014-310/10296. Dostupné: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-174045?prefixFile=m_

⁶ Dokumentarista. Informačný špecialista. http://www.sustavapovolani.sk/karta_zamestnania-64312

V roku 2014 *vedecké knižnice* mali spolu 869 zamestnancov. Vysokoškolské vzdelanie malo 373,81 pracovníkov, avšak vysokoškolské knihovnícke vzdelanie malo len 165 zamestnancov, stredoškolské knihovnícke vzdelanie 115 zamestnancov.

V roku 2014 bola *priemerná mzda* vo vedeckých knižniciach 684,5 EUR (8 214 EUR ročne).

Zamestnanosť v špeciálnych knižniciach na Slovensku

V roku 2014 pracovalo v špeciálnych knižniciach 304 zamestnancov, z nich 260 vykonávalo knihovnícke činnosti. Vysokoškolské vzdelanie malo 138 pracovníkov, z nich vysokoškolské knihovnícke vzdelanie malo 63 pracovníkov, 79 pracovníkov malo stredoškolské knihovnícke vzdelanie.

Priemerná mzda zamestnancov špeciálnych knižníc v roku 2014 bola 714,87 EUR (ca 8 578 EUR ročne).

Výzvy pre komunitu LIS a profesijné združenia

Vedecko-pedagogickí zamestnanci vzdelávacích programov LIS sú spoluzodpovední za uplatnenie svojich absolventov. Pre stabilitu a rozvoj knihovníctva je dôležité, aby odborné činnosti knižníc vykonávali kvalifikovaní absolventi vysokých škôl a odbornej strednej školy a aby knižnice boli riadené odborníkmi, ktorí absolvujú študijné programy v odbore „*knižničné a informačné štúdiá a knižnično-informačná veda*“. Toto štúdium je na Slovensku akreditované na troch vysokých školách (od roku 2015 na dvoch: Univerzita Komenského a Žilinská univerzita) a ročne končia štúdium *desiatky* absolventov.

Absolventi odboru „*knižničné a informačné štúdiá*“ nemôžu nájsť zamestnanie vo svojom odbore, pretože v knižniciach sú často zamestnávaní ľudia bez odborného vzdelania, čím trpí úroveň odboru, ako aj úroveň knižničných a informačných služieb občanom. Niekedy sú už počas štúdia orientovaní divergentne, ako *univerzálni informační špecialisti* na iné zamestnania.

Bolo by vhodné, aby napr. knižničný zákon upravil nevyhovujúcu prax v oblasti personálneho zabezpečenia odborných činností v knižniciach.

Nakoľko o zamestnaní rozhodujú zriaďovatelia a zakladatelia knižníc, mal by sa presadiť do zákona doplnok do § 4 *Práva a povinnosti zriaďovateľa alebo zakladateľa knižnice* asi v takomto znení:

„*zabezpečiť, aby odborné a riadiace činnosti knižnice vykonávali odborníci s vysokoškolským vzdelaním v odbore knižničné a informačné štúdiá alebo s odborným stredoškolským vzdelaním, alebo odborníci v odboroch špecializácie knižnice,*“

Alebo:

„*úlohy knižnice budú plniť osoby najmenej s úplným stredným vzdelaním alebo úplným stredným odborným vzdelaním⁷ (ďalej len „úplné stredné vzdelanie“), vždy však väčšina osôb s vysokoškolským vzdelaním v študijnom odbore knižničné a informačné štúdiá*“.

Návrh inovovaného štúdia v odbore LIS a metodológia návrhu inovovaného vzdelávania v LIS

Východiská formovania inovovaného vzdelávania v odbore *Knižničné a informačné štúdiá a Knižnično-informačná veda* na *Fakulte humanitných vied* sú niektoré faktory a trendy.

Akýkoľvek nový program vzdelávania v LIS musí reagovať na *faktory*, ktoré podstatne menia tradičné chápanie LIS. Týmito faktormi sú najmä:

1. technologický rozvoj,
2. zmeny v predmete odboru (dokumenty, informačné zdroje, internet),
3. rozpočtové rámce,
4. poslanie vzdelávacieho programu LIS,
5. zmeny v používateľskom správaní.

Nové a inovované programy LIS musia rovnako odrážať cez konkrétny vzdelávací obsah *trendy*, na ktoré upozorňuje napr. France Bouthillier (2015)⁸. V rámci inovácií je potrebné rozširovať spektrum kompetencií najmä so zreteľom na tieto *trendy*:

1. spoločné programy,
2. zaradenie nových oblastí a predmetov: manažment znalostí (KM), archívy (records management),

⁷ § 8 ods. 2 a § 59 zákona č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl (školský zákon) v znení neskorších predpisov.

⁸ **Bouthillier, France. 2015.** *LIS Programs in North America: Trends and Issues*. Dostupné: <https://www.youtube.com/watch?v=-nhIEEKeXvQ>

3. používateľské skúsenosti a zručnosti,
4. interakcia človek – počítač (HCI),
5. informačná architektúra,
6. digitálne zdroje,

reakcie na rastúce napätie medzi knižnicami a novými informačnými systémami a službami.

Inovácie by mali vychádzať aj z ďalších zdrojov. V našom prípade sú to najmä:

- odporúčania IFLA, EUCLID, trendy, bibliometrické výskumy, systém univerzitného vzdelávania v odbore LIS v Európe a na najlepšíh univerzitách poskytujúcich vzdelávanie v LIS
- výsledky auditu a benchmarkingu uskutočneného v rámci projektu ADAMIS, z ktorého nevyplývajú závery týkajúce sa nevyhnutnosti inovovať existujúci študijný program LIS *Mediamatika a kultúrne dedičstvo*
- návrh optimálnejšej štruktúry študijných programov, ktorých obsah bude štandardný a kompatibilný s prístupom ku vzdelávaniu v odbore LIS
- vlastné skúsenosti a snaha významnejšie profitovať vo vzdelávaní LIS zo vzdelávacieho a výskumného kontextu a potenciál, ktorý pre vzdelávanie LIS poskytuje prostredie prevažne *technickej* Žilinskej univerzity
- študijný program/programy LIS budú vo väčšej miere čerpať z toho, že sa nachádzajú na univerzite s technickými fakultami a rozvinie vo väčšej miere kooperáciu s odborníkmi: komunikácia, počítače, riadenie
- snaha *korigovať divergentné prístupy*, ktorých prejavom je *vytesňovanie* základných knihovníckych zručností, čoho dôsledkom je neuspokojivá zamestnanosť absolventov v odbore, pričom vzdelávacie inštitúcie rezignovali na nástroje a politiky podpory zamestnávania našich absolventov v dôsledku čoho napr. v sektore knižníc pracuje len 10-15 % kvalifikovaných zamestnancov
- návrh novej organizácie vzdelávania LIS na FHV vychádza zo slovenskej legislatívy a interných predpisov univerzity a z národnej sústavy povolání (dokumentarista, informačný špecialista)

Študijné programy

V študijnom odbore LIS (Knižničné a informačné štúdiá) navrhujeme dva študijné programy:

Študijný program **Mediamatika**

Študijný program **Dokumentácia kultúrneho dedičstva resp. Dokumentácia⁹**

Pojem *dokumentácia* chápeme, ako synonymum zloženého pojmu *knižničná a informačná veda/štúdiá*. Pojem *dokumentácia*, ako názov odboru a študijných programov je preferovaný najmä vo frankofónnej oblasti. Pojem *dokumentácia* pokrýva aj oblasti tradičnej dokumentácie a tiež niekdajších vedeckých, technických a ekonomických informácií.

Študijné plány. Pre študijné programy je potrebné na základe získaných najnovších poznatkov pripraviť návrhy nových študijných plánov, v ktorých budú uvedené v obsahovej a časovej postupnosti súbory predmetov, formy vzdelávania a spôsoby hodnotenia.

Informačné listy predmetov. Pre jednotlivé predmety sa pripravujú *informačné listy* predmetov. Ku každému informačnému listu predmetu sa priložia *syllaby predmetu*.

Návrhy na spresnenie vnútorného systému zabezpečovania kvality LIS

Vykonalý *informačný prieskum a benchmarking* umožňujú spresniť požiadavky na riadenie systému kvality v študijnom odbore Knižničné a informačné štúdiá. V rámci projektu ADAMIS sme vykonali *funkcionálny a procesný benchmarking*. Cieľom benchmarkingu bolo zistiť, aká je pozícia a úroveň nášho študijného programu *Mediamatika a kultúrne dedičstvo a odboru Knižničné a informačné štúdiá a veda* (LIS) a čo sa môžeme učiť od najlepších, predstavujúcich v odbore našu „akademickú konkurenciu“.

V skutočnosti v našom prípade nejde o priamu konkurenciu, skôr ide o virtuálne súťaženie, pretože nie sme výrobný podnik alebo firma, ktorá by produkovala konkurenčné tovary alebo služby. *Funkcionálny benchmarking* bol zameraný na viac organizácií, škôl a trendov. *Procesný benchmarking* bol zameraný na konkrétne procesy iných akademických inštitúcií s cieľom získať podnety, ktoré je možné premietnuť do kritérií a ukazovateľa hodnotenia kvality v záujme trvalého rastu kvality vzdelávania v odbore LIS.

Na základe získaných poznatkov je možné porovnať pozíciu nášho odboru v kontexte svetových a európskych *de facto* štandardov. V rámci sústavného zlepšovania obsahu a foriem vzdelávania, ako aj so zreteľom na všeobecné priority výskumu v odbore, navrhujeme niektoré kritériá hodnotenia kvality v odbore LIS.

⁹ **Bereijo, Antonio.** 2013. Theoretical foundations of Library and Information Science. *Revue de l'Essib [en ligne]*, 2013, n 1. Dostupné : <http://bbf.enssib.fr/revue-enssib/consulter/revue-2013-01-002> . ISSN 2268-5790.

Ukazovatele hodnotenia kvality

V súčasnosti na Fakulte humanitných vied v Žiline sú nasledujúce ukazovatele hodnotenia kvality. Každá vysoká škola môže mať vlastné ukazovatele a kritériá hodnotenia kvality vzdelávania a výskumu.

- U1: Koeficient nezamestnanosti absolventov
- U2: Spokojnosť zamestnávateľov s prípravou absolventov na výkon povolania
- U3: Miera záujmu zo strany študentov o študijný program
- U4: Zapojenie tvorivých zamestnancov do ďalšieho vzdelávania
- U5: Podiel študentov III. stupňa VŠ vzdelávania z celkového počtu študentov
- U6: Podiel výskumu na využití ročného pracovného fondu VŠ učiteľov
- U7: Podiel študentov z II. stupňa vzdelávania zapojených do riešenia vedeckovýskumných projektov
- U8: Spokojnosť vysokoškolských pedagógov a študentov s napĺňaním hodnôt kultúry kvality
- U9: Miera vnímania využiteľnosti (rozsah, forma, aktuálnosť) poskytovaných informácií potrebných pre efektívne riadenie vzdelávania
- U10: Miera úspešnosti štúdia
- U11: Vnímanie rozdielnosti hodnotenia študentov počas štúdia a v praxi
- U12: Vnímanie dostupnosti zdrojov plánovaných v informačných listoch predmetu študentmi
- U13: Miera spokojnosti s poskytovanými informáciami
- U14: Miera pokrytia aktivít zodpovednosťou s vyvážením právomocí
- U15: Miera záujmu študentov o aktivity konané s cieľom zvyšovania kvality vzdelávania
- U16: Výsledky interného hodnotenia (samohodnotenia) VSK na ŽUŽ
- U17: Výsledky externého hodnotenia

Na základe informačného prieskumu a benchmarkingu uskutočneného v projekte ADAMIS navrhujeme odborovej komisii LIS zvážiť prijatie nasledujúcich interných kritérií hodnotenia kvality v záujme dôrazu na trend zlepšovania kvality vzdelávania a výskumu v odbore LIS.

Naše kritériá sa týkajú týchto oblastí:

1. Zamestnateľnosť
2. Obsah vzdelávania
3. Forma vzdelávania
4. Komunikácia a marketing

1 Zamestnateľnosť	
1. Využiteľnosť vzdelania – garantované a overené vedomosti a zručnosti v ovládaní konkrétnych informačných systémov, softvérov a služieb v informačných inštitúciách	Zamestnateľnosť je možné zvýšiť napr. na bakalárskom stupni tým, že absolventi budú okrem štandardných odborových zručností garantovane ovládať: <ol style="list-style-type: none"> 1. integrovaný knižničný systém (LIS), 2. systém manažmentu dokumentov (DMS) a tvorby dokumentov, 3. systémy registratúr a archivovania, 4. softvéry na využívanie externých informačných zdrojov, 5. administrácia digitálnych repozitov (práca s obsahom),

	<p>6. obchodno-ekonomické zručnosti a nástroje (elektronický obchod)</p> <p>7. fungovanie nových médií a sociálnych sietí</p> <p>8. Iné (napr. bežné softvéry Office, bibliometria, scientimetria ap.)</p>
1. Využitie vzdelania – zamestnanosť absolventov v informačných inštitúciách	Kvantitatívne hodnotenie
2. Obsah vzdelávania	
Obsah vzdelávania – jadro programu – obsah a rozsah vzdelávania podľa stupňov vzdelávania podľa legislatívy a <i>de facto</i> štandardov LIS	Kvalitatívne hodnotenie podľa hodnotiacej škály – komparácia: štandardy/stav
Obsah vzdelávania – kompatibilita predmetov - pomer pokrytia štandardného obsahu vzdelávania v porovnaní s <i>de facto</i> štandardami LIS	Kvalitatívne hodnotenie podľa hodnotiacej škály – komparácia: štandardy/stav
Obsah vzdelávania – kvantitatívny pomer pôvodných a kompilatívnych didaktických pomôcok (literatúra, publikácie, prezentácie) podľa vyučujúcich s vlastnými vzdelávacími pomôckami pripravenými na základe vlastného výskumu alebo štúdia/koľkí učia podľa vlastných a koľkí učia kompilatívne podľa cudzích – dokumentov (pomer zdrojov v informačných listoch)	Kvantitatívne hodnotenie zamestnanec, počet vyučovaných predmetov, počet pôvodných/kompilatívnych didaktických pomôcok
Obsah vzdelávania – terminologická kompatibilita – pokiaľ ide o názvy a obsah predmetov	Kvalitatívne hodnotenie podľa hodnotiacej škály – komparácia: štandardy/stav
3. Forma vzdelávania	
Forma vzdelávania – názornosť – audiovizuálne prezentácie, animácie, pomôcky k predmetom – vlastne/prebraté	Kvantitatívne hodnotenie
Forma vzdelávania – permanentná verejná dostupnosť vzdelávacieho obsahu študentom cez vlastný alebo univerzitný digitálny repozit (internet a mobilné zariadenia)	Kvantitatívne hodnotenie – počet objektov
Forma vzdelávania – pomer tradičnej kontaktnej formy a inovatívnych foriem vzdelávania – prezenčné, dištančne/online, individuálne	Kvantitatívne hodnotenie – počet predmetov v kontaktnej, dištančnej kombinovanej forme
Forma vzdelávania – spoločný vzdelávací program v odbore – domáce/zahraničné	Kvantitatívne hodnotenie – počet spoločných programov
4. Komunikácia a marketing	
Komunikácia – aktivizácia študentov; spolupodiel študentov na dotváraní obsahu prostredníctvom prezentácie vlastnej individuálnej alebo tímovej tvorivosti	Kvantitatívne hodnotenie – počet diel
Komunikácia a marketing – zmluvné partnerstvo a komunikácia so zamestnávateľmi, zriaďovateľmi a profesijnými združeniami	Kvantitatívne hodnotenie – počet aktivít za časové obdobie
Komunikácia a marketing – zmluvné špecializované výučbové zariadenie odboru LIS	Kvantitatívne hodnotenie – počet aktívnych doložitelných zmluvných vzťahov

TABUĽKA 5 INTERNÉ KRITÉRIÁ HODNOTENIA KVALITY V ODBORE LIS NA FHV UNIZA

Využitie poznatkov z výskumov pri návrhu inovovaného programu LIS

Získané poznatky z informačného prieskumu umožňujú pripraviť a postupne realizovať inovovaný koncept organizácie LIS napríklad na Žilinskej univerzite.

Z *metodologického hľadiska* je pre návrh inovovaného programu vzdelávania LIS u nás podnetný švédsky výskum uskutočnený metódou Delphi v z roku 2008, ktorý popísali autori Maceviciute, E., Wilson, T., Laloo, I., & Lindh, M. (2009)¹⁰. Podstatou výskumu bolo použitie opakovaného dotazníkového prieskumu s cieľom zistiť expertmi preferované oblasti výskumu v LIS. Išlo o výskum, ktorý sa neuskutočňoval od „zeleného stola“.

Do prieskumu boli zapojené subjekty z rôznych *sektorov* spoločnosti. Získané návrhy majú dobrú vypovedaciu hodnotu a môžu slúžiť aj ako jeden zo zdrojov *inovácie* nášho študijného programu LIS. Pomáhajú nám lepšie sa zorientovať v prioritách výskumu v odbore LIS.

Výskum sa uskutočnil za účasti subjektov zo sektorov: *akademického, verejného, regionálneho, školského a špeciálneho*. Šestnásť reprezentantov týchto sektorov po zhodnotení výsledkov dotazníkových prieskumov, v ktorých sa zhromaždilo *200 návrhov*, napokon na spoločnom workshope určili *desať najvýznamnejších okruhov výskumu v LIS* („top ten“ research areas), ktoré vymenovali podľa v poradí podľa dôležitosti.

Výsledky výskumu pravdepodobne formulujú a vyjadrujú do značnej miery aj spoločenské a profesionálne potreby očakávania slovenskej spoločnosti a jej nároky na odbor LIS. Je pochopiteľné, že výsledky zo Švédska nie je možné mechanicky a automaticky preniesť na Slovensko. Vzhľadom na *univerzálnosť a hodnoty* odboru LIS, ktoré prekračujú hranice jednotlivých národných štátov a tiež vzhľadom na podobnosti kultúrnej a civilizačnej úrovne krajín by však nebolo vhodné odmietnuť a zavrhnúť poznatky a skúsenosti zo zahraničia. Minimálne je potrebné podrobiť ich kritickej analýze a podporiť výsledkami vlastného výskumu, ktorý sa u nás zatiaľ neuskutočnil.

V každom prípade je aj u nás akútnou úlohou hlbšie poznať napríklad *faktory ovplyvňujúce strategický rozvoj* nášho odboru a profesie. V danej prioritě síce môžeme namietajú, že predsa u nás máme *stratégie rozvoja slovenského knihovníctva*. Otázkou však je, či nejde skôr o rezortné deklaratórne dokumenty, ktoré vznikajú často bez vážnejšieho záujmu celého spoločenstva informačných špecialistov a knihovníkov na Slovensku, akademického sektora, verejného sektora, susediacich sektorov, školstva, vedy a privátneho sektora.

Za rovnako dôležitú otázku možno azda považovať aj očividný fakt *meniacej sa role knižníc v komunitách*. Pritom je evidentné, že knižnice, ktoré neslúžia svojej komunite jednoducho u nás každoročne rýchlym tempom zanikajú, pretože ich asi nikto nepotrebuje. Nepotrebuje ich *komunita*. Nestačí uspokojiť sa so štatistickým faktom zániku knižníc. Preto by mala byť azda pre odbor LIS zásadnou výzvou rozsiahla príprava a masívna a energická podpora sľubne sa rozvíjajúcej iniciatívy a kampane *komunitná knižnica* na Slovensku.

Podobné výzvy pre výskum LIS predstavujú aj ďalšie témy uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Podobne, ako vo Švédsku, aj u nás by sme uvítali, keby slovenské profesijné združenia, Slovenská asociácia knižníc a Spolok slovenských knihovníkov periodicky revidovali tieto smery ako odporúčania pre odbor LIS.

Niektoré výskumné okruhy a ich špecifické aspekty a témy by mohli byť v našom vzdelávaní LIS inšpiráciou tém záverečných prác, najmä v rámci doktorandského a magisterského štúdia, prípadne by mohli slúžiť, ako zdroj inšpirácií pre formulovanie výskumných projektov vedecko-pedagogických zamestnancov fakulty.

Faktory ovplyvňujúce strategický rozvoj	Factors affecting strategic development
Meniace sa roly knižníc v ich komunitách.	The changing roles of libraries in their communities.
Vplyv knižničných programov na učenie a prenosné zručnosti.	The impact of the library programmes on learning and transferable skills.
Deti a knižnice v digitálnom veku.	Children and libraries in the digital age.
Vplyv na aktivít používateľov knižníc na podporu čítania a literatúry.	The impact on library users of activities for the promotion of reading and literature.
Hodnotenie efektívnosti práce a vplyvu knižnice.	Evaluation of library work effectiveness and impact.
Vývoj vo vedeckej komunikácii.	Developments in scholarly communication.
Rozvoj knižnice ako kreatívneho priestoru.	Developing the library as a creative space.

¹⁰ Maceviciute, E., Wilson, T., Laloo, I., & Lindh, M. (2009). *A Delphi study of research needs for Swedish libraries*. Borås: Högskolan i Borås. <http://bada.hb.se/handle/2320/5069>

Úloha nových digitálnych médií vo vede a výskume.	The role of new digital media in scholarship and research.
Knižnice, učenie a vzdelávanie: štúdium vplyvu knižnice a informácií.	Libraries, learning and education: studying the impact of library and information.

TABUĽKA 6 TOP TEN PRIORITY VÝSKUMU V LIS

Zoznam bibliografických odkazov

Bawden, David. 2015. Facet LIS Textbook Collection. Multiple copy pack. London : Facet Publishing, 2015. – 3958 s. - ISBN13 (EAN): 9781783300884. Dostupné: <http://www.enbook.cz/facet-lis-textbook-collection.html>

Bereijo, Antonio. 2013. Theoretical foundations of Library and Information Science. *Revue de l'Essib [en ligne]*, 2013, n 1. Dostupné: <http://bbf.enssib.fr/revue-enssib/consulter/revue-2013-01-002> . ISSN 2268-5790

Borrego, Ángel. 2015. *LIS education in Europe: an overview.*, [Presentation]. Barcelona : Universitat de Barcelona, 4. – 5. júna 2015. (Dostupné: *III International Seminar on Library and Information Science Education and Research (LIS-ER)*)

Bouthillier, France. 2015. *LIS Programs in North America: Trends and Issues.* Dostupné: <https://www.youtube.com/watch?v=-nhIEEKeXvQ>

Informácia o stave realizácie Stratégie rozvoja slovenského knihovníctva na roky 2008 – 2013. Číslo materiálu: UV-24996/2014. Rezort: MK SR. Rezortné číslo: MK-921/2014-310/10296. Dostupné: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-174045?prefixFile=m_

Maceviciute, E., Wilson, T., Laloo, I., & Lindh, M. 2009. *A Delphi study of research needs for Swedish libraries.* Borås: Högskolan i Borås. <http://bada.hb.se/handle/2320/5069>

Národná sústava povolání. Dokumentarista. Informačný špecialista. Dostupné: http://www.sustavapovolani.sk/karta_zamestnania-64312

Prof. PhDr. Dušan Katusčák, PhD.

dusan.katuscak@fhv.uniza.sk ■

(Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta humanitných vied, Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva)